

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Dalska runinskrifter från nyare tid

Noreen, Adolf

Fornvännen 1, 63-91

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1906_063

Ingår i: samla.raa.se

DALSKA RUNINSKRIFTER FRÅN NYARE TID

AF

JOHANNES BOËTHIUS, LARS LEVANDER OCH
ADOLF NOREEN.

I.

AF

JOHANNES BOËTHIUS.

Följande inskrifter med dalska runor upptecknade jag sommaren 1904 under vandringar, som jag med anslag af Svenska Turistföreningen företog till en del fäbodrar i Älfdalen.

1. Inskrifter från Baltsars fäbodrar.

a.

Följande inskrift är gjord på en stock i ett eldhus i Baltsar. Inskriften är nu stympad, i det en del af stocken, på hvilken den står, är bortsågad för att göra den ytterst låga dörröppningen högre. Dörren är efter denna operation ändock blott 84 cm. hög. Runorna äro synnerligen vackert och tydligt inskurna.

Till vänster om dörröppningen står:

1750

DAK: 2I: IIP11YB1R: 11D: YIR: 11D:
XR: i: 11P11: 111: 1XD: R1X: 11X1DRIK1:
Y*1

Till höger om dörren står:

275 DX110Y: 1X11: YX111: DX1

esu måste väl läsas som *jesu*, i det att ordskillnadsmärket fått läsas som *i*, med hvilket det ju har en ganska stor likhet.

I det näst sista ordet bör kanske ordskillnadsmärket äfven tolkas som *i*, då man har att läsa *mattei*.

Det ordskillnadsmärke, som står mellan de båda *t*:ena i *dattom*, har väl insmugit sig genom ett skriffel, hvilket också framgår af att det andra *t*:et delvis har skrivits tillsammans med detta.

Sista siffran i årtalet till höger om dörren kan ej läsas, då en slå är slagen tvärs öfver den. Säkerligen skall den vara en nolla såsom i inskriften till vänster om dörren, då ju dateringen för öfrigt är densamma (S:t Mattei dag infaller ju den 21 september).

Att den vänstra inskriften varit längre före stockens söndersägande öfver dörren, är troligt. En vallkulla i fäboden berättade också för mig, att hon vid stockens uppbrännande märkt, att den var, som hon sade, fullskrifven med "siffror". Den inskrift, som L. Levander upptecknat i en annan fäbod i Älfdalen, och som är af nästan ordagrant samma lydelse, är ju också längre.

Det förefaller knappast troligt, att den högra och den vänstra inskriften äro gjorda af samma person. Dels är ju den dubbla dateringen egendomlig, dels skrivas siffrorna samt några runtyper, t. ex. *a* och *g*, något olika i de båda inskrifterna.

Jag läser inskriften på följande sätt:

1750 den 21 septemder led mig (j)esu är i lifet til täd räta vandringsmål. 175... dattom sant matte(i) dag.

Hvad först den språkliga formen angår, så är icke mycket att anmärka.

Påverkan från älfaldsmålet kan endast i några få fall konstateras. En dylik är väl dock *f* för *p* i *september*, då ju i älfaldsmålet (utom i Åsen) riksspråkets *p* i ställning framför *t* motsvaras af *f*. Så heter t. ex. enligt Noreen, *Ordlista öfver dalmålet*, *skaft* i Våmhus och Östmyckeläng *skaft* (i Åsen *skapt*). En känd företeelse är vidare, att *h* i dalmålet saknas (utom i norra Vänjan). Däraf förklaras bortfallet af *h* i *är* = här. *Täd* är väl en kompromissform mellan *thet* och älfalds-

målets *äd*. Enkelskrifvandet af *t* i *räta* är egendomligt liksom dubbelskrifningen af samma ljud i *dattom*. Användandet af *o*-runan i *dattom* är väl också en älfdalism, i det man betecknat det älfdalska *u*-ljudet, som är ett europeiskt *u*-ljud, med runan för *o*.

Angående de olika runornas form är följande att märka. Blott två nya, från föregående inskrifter¹ icke kända runor förekomma, nämligen *b*- och *m*-runorna. *B*-runan har den från Bure, Liljegren och Ihre kända formen **B**, som ju har nästan samma utseende i både den äldre och yngre runraden. Runan för *m* har samma utseende **Y** som i den yngre runraden. Dock förekommer i denna inskrift äfven en annan något afvikande typ **Ψ** med bistafvarna rundade. Bure, Ihre och Liljegren anföra dessa båda former, hvarjämte Ihre anför en annan typ **Ж**, som kanske uppkommit för att tydligare skilja *m*-runan från den ganska lika *p*-runan **ψ**.² **Ж**, som på Lillhärdaalsstolen har sin från yngre runraden bevarade valör af *h*, användes här som tecken för *å*. Denna användning af *h*-runan har uppkommit däraf, att *h* i dalmålet saknas, och då använde man *h*-runan som tecken för *å*, då bokstafsnamnen för dessa båda ljud uttalades lika. Detta visar, såsom prof. von Friesen muntligt påpekat, det intressanta faktum, att man glömt de gamla runnamnen och vid den tid, då *h*- och *å*-runorna sammanföll, använde de vanliga bokstafsnamnen. Detta gäller dock måhända icke om alla runor, då enligt meddelande af kandidat Levander *m*-runan i Älfdalen ännu i våra dagar eger ett eget namn, nämligen *spjut* (spiuæt). Denna användning af *h*-runan som tecken för *å* är en intressant parallell till, huru den gamla *jara*-runan, som ursprungligen var tecken för *j*, kom att beteckna *a*, därför att runnamnet *jara* ljudlagsenligt öfvergått till *ar*.

¹ Inskriften på Lillhärdaalsstolen [se Bugge, *Sv. Fornm. Tidskr.* X] och Orsblecksinskriften (se J. Boëthius, *Sv. Fornm. Tidskr.* XII.)

² Härmed kan kanske jämföras, att *h*-runan på Charnayspännet har formen **Ж** istället för **Ψ**. Wimmer, *Runenschrift* s. 130, anser den förra formen för "eine spätere (zierlichere) form" för den senare. Kanske är äfven så förhållandet mellan **Ж** och **Ψ**.

Följande runor ha en något afvikande form från den, som förekommer i de hittills kända inskrifterna.

l = s. Denna form återfinnes hos Ihre och Liljegren, men har ett något olika utseende hos Bure samt på Lillhärdsstolen och i Orsblecksinskriften.

þ = d. Denna form är ursprungligare och mera lik den gamla ƒ-runan än den form ɖ, som förekommer hos Bure och i de båda ofvannämnda inskrifterna. Denna sistnämnda form återfinnes dock äfven i denna inskrift.

λ = e. På Lillhärdsstolen och i Orsblecksinskriften går bistafven icke ned till den lodräta stafvens bas. En dylik typ återfinnes äfven i den nu behandlade inskriften.

○ såsom tecken för o är naturligtvis en inlåning från det latinska alfabetet. Härmed kan jämföras, huru den gamla dalska ø-runan, som hos Bure anförs under formen ψ, senare utbytes mot Ö, hvilken form upptages af Ihre och Liljegren.

× = ä. I föregående inskrifter samt hos Ihre och Liljegren har runan formen †. Den förra typen förhåller sig till den senare liksom Liljegrens a-runa x till Lillhärdsstolens †, d. v. s. när hufvudstafven har gjorts lutande åt höger, så ha bistafvarna måst för tydlighetens skull läggas med lutning åt vänster. En annan typ med upprättstående hufvudstaf men med bistafvarna lutande åt vänster finnes äfven i denna inskrift. I föregående inskrifter har denna runas ljudvärde varit tvifvelaktigt, men att den här liksom i ett par inskrifter längre ned måste läsas som ä, därom råder intet tvifvel. Egendomligt är dock, att Bure anför den som tecken för å, under det att Ihre och Liljegren ha den som tecken för ä. Bures runor visa ju ofta ett ursprungligare utseende än Ihres och Liljegrens, och man kan därför icke uteslutande räkna med att Bure här gjort sig skyldig till ett groft misstag. Kanske hade på det stadium, som Bures runor representera, ännu icke h-bortfallet försiggått i dalmålet, hvarför ej heller å-runan utträngts af h-runan, utan † användes ännu som tecken för å, under det att ä tecknades, såsom Bure uppger, A. När sedan h-runan undanträngde den

gamla *å*-runan, så kan ju denna ha öfverflyttats till tecken för *ä*, då Bures *ä*-runa dels var obekvämlig att rista och dels var otydlig, då den ju lätt kunde förblandas med *e*-runan¹. Lillhärdaalsstolen förskrifver sig möjligen från en tid, då *h* ännu fanns kvar i dalmålet; åtminstone tala formerna *han* och *har*, som Bugge dock vill förklara såsom öfverförda från svenskt riksspråk, för en sådan möjlighet. Det är därför icke uteslutet, att *þ* i inskriften på denna stol betecknat *å*. I Orsblecksinskriften, där *h*-bortfallet ägt rum, har man åter troligen att tolka denna runa som *ä* och alltså att läsa *ärdesu* i stället för det af mig antagna *ärdesu*. Detta ord blir dock icke härigenom lättare att förstå.

G-runan har i inskriftens sista ord ett något annat utseende *þ* än det vanliga *þ*.

Om denna fäbod Baltsar vet folksäggen att berätta, att en förbrytare vid namn Baltsar en gång i tiden tagit sin tillflykt till de väldiga skogsbygderna i norra Älfdalen för att undgå lagens arm. Han skall då ha slagit sig ned på det ställe, som efter honom har fått namnet Baltsar. Det är kanske en alltför djärf förmodan, att han skulle hafva ristat denna inskrift öfver dörren till sitt låga eldhus, då han kanske en gång började ångra sina förbrytelser. Omöjligt är det icke.

Följande två kortare inskrifter äro gjorda på ytterväggen af en mjölkstuga i Baltsar.²

b.

KOD 1768 XPNAR:4XT
= K. O. D. 1768 afuer gät

Detta betyder: *K(erstin l. Karin) O(ls)d(otter) har gått i vall 1768.*

¹ En förändring af detta runteckens valör måste redan en gång förut ha försiggått, nämligen då det från de stungna runorna, där den betecknade *ö*, upptogs bland dalrunorna, där den ju aldrig haft denna valör.

² En afbildning af denna mjölkstuga, som har en ganska egendomlig form, finnes införd som försättsplansch 11 i *Sv. Turistfören.s Årsskr.* för 1905.

De båda med runor skrifna orden äro tydligen på älfaldsmål. *Har* heter på nuvarande älfaldsmål *ar*, men hos Prytz förekommer den fullare formen *afue*. Det slutljudande *r*:et i denna inskrifts *afuer* och i Orsblecksinskriftens *afer* får väl förklaras såsom inkommet från riksspråket, då ju *r* i ändelsen *-er*, som uppstått af äldre-*R*, enligt de exempel, som finnas hos Prytz, tycks ha ljudlagsenligt fallit.

Gät är sup. af verbet *gäta*, som betyder "gå i vall med kreatur", och som i älfaldsmålet nu förekommer under formen *gætā*. Sup. af detta verb heter nu *gæt*. Det långa *t*:et efter föregående lång vokal skrefs naturligtvis enkelt, liksom en nuvarande älfdaling skrifver denna form *gät*.

Det är egendomligt att se, huru det från den latinska skriften inlånade *T* vid denna tid utträngt den gamla *t*-runan 1. Den senare formen anföres af Bure och förekommer på Lillhärdaalsstolen och i Orsblecksinskriften, men är okänd för Ihre och Liljegren, som jämte *τ* blott upptaga formen *τ*.

Bredvid denna inskrift står en alldeles likadan blott med skillnaden, att i stället för *KOD* står *BAD* d. v. s. Brita Andersdotter.

c.

NϕS ✕ R: Y i 1 : t X Y t
= N. O. S. är mit namn

Här den ursprungligare formen för *o* använd.

2. Från Mångsbodarna i Älfdalen har jag upptecknat följande två korta inskrifter.

a.

Öfver dörren till ett härbre läses följande inskrift:

O L C : D I T 24 : X P R I L 1738
= O. L. S. den 24 april 1738

Runan för *l*, som i föregående inskrifter och hos Bure skrifves *τ*, har här den af Ihre och Liljegren anförda från den latinska skriften inlånade formen *L*.

P-runan, som icke är känd från någon föregående inskrift, har här den från Bure, Ihre och Liljegren kända formen Ψ . Den sistnämnde upptar dock äfven den ursprungliga formen *P*.

b.

På ett dörrbeslag af järn står följande:

AHO MDCLXIX 1† XI: '1Ψ1YBR
= *Ano* 1669 *tn* 11 *septmbr*

S har här den ålderdomligare formen, som också förekommer på Lillhärdaalsstolen och upptages af Bure. Inskriften är ju också, som synes, mycket gammal.

Egendomlig är denna inskrift, därför att den är ingraverad i järn, hvarpå intet annat exempel gifves.

Att märka är äfven, att sådana vokaler äro utelämnade, som innehållas i resp. runors (l. bokstäfvers) namn. Så uttryckes *te* med *t*-runan, *be* med *b*-runan, under det att *se* fullständigt utskrifves.

3. Inskrift i ett fähus i Storbrot.

*R: 1706 D1†: 30: ΨY11
= *år* 1706 *den* 30 *mai*

4. Följande inskrift är gjord på en skål, som förnärvarande befinner sig i F. A. Matssons i Östnor i Mora ägo. Skålen föreskrifver sig troligen från någon af de västra byarna i Vänjan. Kopieringen af inskriften är gjord af fil. och teol. kand. J. Romson från Östnor.

PIS1712
D1†25'1Ψ1YBR
† K † A
= *P. J. S.* 1712 *den* 25 *septmbr*

De fyra nedersta tecknen äro bomärken.

II.

AF

LARS LEVANDER.

1. Runinskrift på en matskål af trä, tillhörig hemmansägaren Mikael Anders Pettersson i Åsen. Inskriften är ristad på skålens undersida i fyra rader (frånräknadt initialer och årtal); mellan raderna äro ristade fina linjer, hvilka ej tangeras af runorna. Skriften, som är synnerligen tydlig och väl bibehållen, är enligt ägarens uppgift gjord af bonden Jugås Erik Olsson i Månsta 1749.

EOS : 1749

D111: 1P*111: 1P111R: 111: 111111: 111111: 111111:
 111: 111111: 111111: 111111: 111111: 111111:
 111: 111111: 111111: 16: 0510B1R

Först må nämnas något om läsningen af en del enskilda runor och ord, angående hvilka tvekan kan uppstå.

Y återfinnes som dalsk runa för *k* hos Bure, under det att Ihre och Liljegren ha *K*. Y finnes förut i en af J. Boëthius publicerad runskrift från Orsa; B. anser,¹ att dalrunornas vanliga *k*-typ är *K*; emellertid finner jag i af mig kända dalska inskrifter Y Y 8 ggr, Y Y 5 ggr och *K* ingen gång. Mot detta står Ihres och Liljegrens uppgift om *K*; denna torde emellertid kunna förklaras därigenom, att *K* är mycket vanligt i s. k. *q. l. s. t. y. l.*, en skrift, bestående af dels runor, dels latinska bokstäfver (detsamma gäller om *L* i st. f. *1*, *T* i st. f. *1*, *X* i st. f. *1*, hvilka alla uppträda hos Ihre och Liljegren).

↑ i ordet Y↑R111 måste väl uppfattas som tecken för *ö*; under sådana förhållanden synes det enklast att antaga, att det utvecklats ur typen *h*, som ju på medeltida svenska runstenar förekommer som tecken för *ö*. Antingen har i så fall

¹ Sv. Fornm. Tidskr. XII 223.

en dubbelform ↑ redan under medeltiden funnits (märk, att runan såsom tecken för *y* tecknas dels \mathfrak{A}^1 , dels \mathfrak{D}^2 , hvilket senare möjligen kunde uppfattas som en utveckling af ↑, liksom dalrunan \mathfrak{M} utvecklats ur Ψ), eller också har på dalsk botten \mathfrak{A} utvecklats till ↑ genom att kvistarna uppflyttats till stafvens öfre ände, såsom skett, då ur \mathfrak{P} uppstått \mathfrak{F} (se nedan) och \mathfrak{F} ; detta senare antagande stödes af att på Bures kopparstuckna runtafla,³ bland de runor, som benämnas "Dalekarl. nostri secli" återfinnes \mathfrak{A} som tecken för *ö*.

**R11 bör väl läsas "håret" och uppfattas som hypersveicism, detta i synnerhet om man tar hänsyn till Ihres yttrande i diss. "*de runarum in Svecia occasu*"; där säges nämligen:⁴ "H et Å eandem prorsus habent figuram, cujus rei causa forte erit, quod Elfdalenses, quibus nil commercii fuit cum populis extra pomæria illorum paræciæ degentibus, h pronuntiare nequeant, sed ejus loco å dicant, nostrum h *liot å*, i. e. molestum (styggå) nuncupantes."

B†*111 är pret. af älf. *błosa*, h. = "blåsa myrmalm".⁵

†φRĐ† representerar tydligen en äldre form för nuv. älf. *nord* "där i norr"; antagligen har *norde* utvecklats ur fsv. *nordher* "nordwärts, im norden",⁶ liksom fsv. -er öfverhufvudtaget i äldre älf. uppträder som -e;⁷ närliggande ex. hos Prytz äro adv. *helde* (fvn. *heldr*), *atte* (fsv. *atter*), *mälde* (fvn. *meirr heldr*).

1M|P|†† är en försvenskad form af älf. *słasłsł*, hvilket tydligen är namn på en s. k. myrmalmsblästa; så vidt jag kunnat finna, ha dessa blästor i Älfdalen alltid namn, som

¹ Cod. run. af *Skånelagen*.

² Thorsen, *Om runernes brug til skrift udenfor det monumentale*, afbildn. s. 30.

³ Klemmings aftryck.

⁴ Cit. efter Thorsen a. a. 104.

⁵ Angående den numera ur bruk komna myrmalmsblåsningen i Älfdalen, se Linné, *Iter dalekarticum* (ed. Åhrling) 269, 279 och Hülphers, *Dagbok öfver en resa i Dalarna*, 210.

⁶ Noreen, *Altschw. gr.*, § 471, 5.

⁷ jf. Bugge i *Sv. Fornm. Tidskr.* X 35.

äro feminina med nom. på - *q*; så har jag som namn på blästor antecknat *ryl̥sq̥*, *lym̥skq̥*, *flyp̥ktq̥*, *tel̥sq̥* m. fl.

ϕ̥ bör väl läsas *ok* och ej *og*; ʰ är tydligen en tillfällig förvanskning af k-runan ʰ, beronde på att runan kommit att stå just vid skålens rundning (detsamma gäller ʰ i ordet "oktober"). ʰʰʰʰ motsvarar tydligen ett äldre älfd. *lluta*; *lluta* är numera i älfd. ett 1. kl. sv. v. och heter alltså i pret. *lluted*, men orsamålet har bevarat den äldre böjningen och har formen *lluta*.

Ð afviker något från dalrunornas vanliga d-typ ʰ och står närmare det hos Ihre och Liljegren uppträdande ʰ.

Inskriften, som är affattad på svenskt riksspråk, lyder alltså: *dena skålen afuer iag gjort första håret iag blåste norde i sleskian ok då slute uii blåsa den 16 oktober.*

2. Runskrifter på 15 refstickor från storskiftet i Älfdalen 1795, tillhörande hemmansägaren Mikael Anders Pettersson i Åsen och innehållande namn på skiften i och omkring denna by. Alla refstickorna äro försedda med tecknet ψ, hvilket är bomärke (älfd. *mark*) för gården *m̥jsols* i Åsen; dessutom äro på de fem första inristade initialerna P̥ḀI (Per Andersson), på de tio senare ḀM̥I (Anders Mikaelsson).

- a. R̥X̥ʰP̥ʰI̥ʰ
- b. N̥I̥ʰʰI̥D̥ʰ
- c. ʰʰʰ
- d. ʰϕ̥R̥ʰʰR̥D̥
- e. ʰΨ̥ʰʰʰʰ
- f. N̥ʰN̥ʰʰʰʰʰ
- g. ʰN̥ʰΨ̥ʰʰʰʰʰ

- h. ƧϢRϢ†RD1
 i. ††Ϣ
 k. ΨXR††1R†RD
 l. P11†B×YX
 m. 1PR1††*†
 n. 1†NR1*†
 o. Ϣ×ΨBND1R
 p. 11NRB×YX

Först må nämnas några ord angående själfva runtyperna. — X, den enda a-runan, som förekommer på refstickorna, återfinnes hos Ihre, Liljegren och i den af J. Boëthius meddelade runinskriften från Orsa; typen anses af Bugge mindre ursprunglig än †, hvilket väl stämmer öfverens med att refstickorna äro från så sen tid som 1795. En förmodan af Boëthius, att x skulle vara tecken för *a*, när detta står efter ett bortfallet *h*, bekräftas ej af refstickornas inskrifter¹. — Ϣ öfverensstämmer med Ihres och Liljegrens form för d-runan; angående P, se ofvan under 1. — †P i stället för det annars brukliga Ψ beror tydligen på inflytande från den latinska stilen. — På tillfällig förändring af runtyperna beror väl att 1 uppträder som tecken för *l*, † som tecken för *t*. — Hvad beträffar runan †, torde af nu publicerade inskrifter framgå, att den betecknar *ä*, såsom antages af Ihre, Liljegren och Bugge, och ej *å*, som Bure, Noreen och Boëthius antaga. I detta sammanhang må det tillåtas mig att framkasta en förmodan angående tolkningen af ordet †P på Lillhärdsstolen. Bugge tyder † som ett *ä*, rättadt till *n* och anser ordet = älfd. *æ n* "här"; mot detta kan möjligen invändas, dels att något älfd. *æ n* ej är belagdt, dels att den nämnda rättelsen i och för sig ej förefaller trolig, då man betänker, hur lätt det går för sig, att i det här ifrågakommande

¹ Däremot stämmer de båda a-typernas användning i inskriften 5 d här nedan med detta antagande.

materialet, trä, alldeles utplåna en felaktig runa och rista en ny i dess ställe, dels att þ ej öfvertygande påminner om hvarken 𐌸 eller 𐌹. Nu återfinnas i nedan följande runskrifter som d-typer dels þ, dels 𐌹, hvilket leder mig till att antaga, att äfven þ är tecken för *d* och att ifrågavarande ord alltså kunde läsas *äd* "det". Märkas bör, att i älfd. förekommer vid sidan af det obetonade *æð* ett betonadt *æð* eller *uð*, hvilken motsättning hos Prytz uppträder som obeton. *edh*, beton. *ädh*. Det synes alltså ej omöjligt, att Lillhärda's stolens ristare, bemödande sig att skriva ett synnerligen vårdadt språk, skrifvit: *uer og en sir fost äd ed han* etc., hvarvid *ed* får tjänstgöra som relativt pronomen.

Därefter må lämnas några upplysningar, som kunna underlätta läsningen och förståelsen af här förekommande ord. — b) är tydligen en försvenskad form för ett ännu i Åsen förekommande ängsnamn *uizndtað*. — c) kan jämföras med älfd. *qzndza* n. "äng"; säkerligen står 𐌸𐌹𐌸 för ett älfdalskt namn *qzndzað*, liksom d) står för ett ännu lefvande *tuærqærdæð* (jf. *qærdæ* n. "gårde"). — e) motsvarar det ännu brukliga ängsnamnet *smiløt*. — f) motsvarar väl ett älfd. *uvø fæqsø* (= ofvanför fähusen); något dylikt ängsnamn har jag ej lyckats finna såsom numera brukligt i Åsen, däremot ett gårdsnamn *uvø qærdø* (eg. = ofvanför byns gårdesgård); anmärkas bör, att i Åsen ännu för omkr. 30 år sedan funnos gemensamma getfähus, liggande i norra utkanten af byn. — g) är identiskt med ett ännu lefvande ängsnamn *qumæsøt*, k) med det ännu brukliga *matæsaqærdæð*; jämföras kan, att ett i norra Älfdalen beläget fäbodställe *matæsbudæ*r i nutida officiella handlingar kallas Martinsbodarna. — l) motsvarar det ännu brukliga *pæltbøk*; troligen är det en konstruerad ack.-form (jf. älfd. *bøkæ* "backe", sg. pl. ack. *bøkæ*); detsamma gäller om p), som motsvarar älfd. *sæurbøk*. — m) och n) äro identiska med nuv. *spræiløt* och *stærbøt*, o) med nuv. *qæmbudæ*r, som är namn på ett fäbodställe $\frac{1}{2}$ mil norr om Åsen.

Namnen läsas alltså: a) *randen* b) *uindlid* c) *äng* d) *torgård* e) *smilåt* f) *ufuanfäus* g) *gummaslåt* h) *torgårde* i) *äng*

k) *martesgård* l) *piltbaka* m) *sprittlåt* n) *sturlåt* o) *gambuder*
p) *siurbaka*.

Intressanta äro dessa inskrifter särskildt därför, att de visa, att runskriften var i bruk i Älfdalen ännu 1795; därmed föres de dalska runornas bruk något längre ned i tiden än de senaste uppgifterna gifva vid handen; så nämner J. Boëthius,¹ att dalska runor ristades ännu 1768, E. Ålund² efter Ihres diss., att de förekommo ännu 1773. Nämnas kan, att förf. ännu år 1905 i Åsen träffat gamla personer, som kunnat läsa dalsk runskrift.

3. Runinskrift på en gammal bod (en s. k. *sevbud*) tillhörig hemmansägaren L. Staffansson i Åsen. Den mycket tydliga inskriften är ristad i tre rader på insidan af en stock alldeles ofvanför dörren; på dörren läses: ANNO 1729; till vänster om inskriften ses initialerna MAS.

𐀀𐀁𐀂: 𐀃𐀄𐀅: 𐀆𐀇𐀈: 𐀉𐀊𐀋: 𐀌𐀍𐀎: 𐀏𐀐𐀑𐀒: 𐀓𐀔: 𐀕𐀖𐀗.
 𐀘𐀙𐀚: 𐀛𐀜𐀝𐀞𐀟𐀠: 𐀡𐀢𐀣: 𐀤𐀥𐀦: 𐀧𐀨𐀩: 𐀪𐀫𐀬𐀭
 𐀮𐀯𐀰: 𐀱𐀲: 𐀳𐀴𐀵𐀶𐀷: 𐀸𐀹: 𐀺𐀻: 𐀼𐀽𐀾𐀿: 𐀿𐀻𐀼𐀽𐀾𐀿:
 𐀿𐀻𐀼: 𐀾𐀿𐀻𐀼: 𐀿: 𐀻𐀼𐀽: 𐀿𐀻: 𐀼𐀽: 𐀾𐀿𐀻: 𐀼𐀽𐀾:
 𐀿𐀻𐀼: 𐀾𐀿𐀻𐀼𐀽:

Flera runor följa; de äro emellertid fullständigt oläsliga.

Hvad runtyperna beträffar, företer inskriften blott få egen-
domligheter. — *i*-runan är enligt Bure och Liljegren *l*, enligt
Ihre och på Lillhärdaalsstolen *i*; här uppträder konsekvent en
tredje typ, med kortare staf och pricken i jämnhöjd med de
andra runornas öfre ände. — *l* och *𐀼* beteckna i denna inskrift
hvar för sig än *n*, än *e*. — * öfverensstämmer med den form

¹ *Sv. Turistfören. Årsskr.* 1905, 197.

² *Runorna i Norden*, 78.

för h-, å-runan, som finnes hos Bure. — Ö förekommer ej på någon hittills känd inskrift; det är emellertid den ö-typ, som af Ihre och Liljegren anges för dalarunorna. — C återfinnes hos Ihre och Liljegren som tecken för c. — Dunklast är runan \mathfrak{T} ; som den nu står i ordet $\mathfrak{h}\mathfrak{T}$, synes den emellertid endast kunna uppfattas som tecken för y; den öfverensstämmer emellertid alls ej med de y-runor, som återfinnas i de äldre källorna; Liljegren har nämligen \mathfrak{P} , Ihre \mathfrak{P} ock \mathfrak{h} . Man kunde möjligen antaga, att \mathfrak{T} uppstått i anslutning till den lat. stilens \mathfrak{Y} , då man vet, att \mathfrak{A} i s. k. *agelstul* ofta skrives \mathfrak{A} .

Angående de här förekommande ordformerna behövas endast helt få anmärkningar. — $\mathfrak{h}\mathfrak{R}$ är naturligtvis rspr. "här", med dalskt bortfall af h; samma företeelse återfinnes i ordet $\mathfrak{X}\mathfrak{R}$. — $\mathfrak{r}\mathfrak{i}\mathfrak{p}\mathfrak{n}\mathfrak{i}\mathfrak{d}$ motsvarar älfd. *livesod* "lifvet"; "lif" såsom motsats till "död" heter på älfd. *lives*, "lif" i betydelsen "lifstid" däremot *lives*. — Till ordet $\mathfrak{r}\mathfrak{o}\mathfrak{x}$ kunde man jämföra älfd. *træt* "trött"; att det emellertid blott är en ofullständig skrifning, göres troligt af formen $\mathfrak{r}\mathfrak{x}$, som ej kan anses representera något utal *räta*, då "rätt" i nuv. älfd. heter *ret* och redan Prytz 3 ggr har skrifningen *rätt*. — \mathfrak{klifid} motsvarar fullkomligt älfd. *klifva*, sup. af *klifva* "klifva".

Inskriften läses alltså: *led mig iesu är i lifued til mit räta uandrings mål när iag tröta fiät ar cklifid oc ey mera uandra tål blif o iesu tå min uila ner mig alting...*

Innehållet är tydligen början af en psalmvers; trots efterforskningar i de mera spridda psalmsamlingarna från 1600-talet och förra hälften af 1700-talet har det emellertid ej lyckats mig att återfinna densamma.

4. Runinskrift på en större kölbod, den s. k. *Prästboden* (älfd. *prestbude*.) ungefär $\frac{1}{2}$ mil nordväst om Hållstugan. Skriften är ristad i en rad på insidan af en stock i bodens västra vägg.

F X D T R : N * R : I Φ M M : † I T : I ---¹ I V Ψ :
 K I R X T : V X R B R : T I T I : I X Ψ : T I R † Φ Ψ I R :
 T I I I : R I R I : I R T I T V I R X : I * I Φ Ψ : I : I Ψ † I T :
 I * : C : Ψ * : I Φ R D T I : V * R T : D X R I ---¹ : B R Ö D :
 R I Ψ : Φ I : I : D X R : C : Ψ Ö R I * T : Φ I : V * R X

Hvad runtyperna beträffar, finnes ej mycket som är anmärkningsvärdt. † ock † beteckna, liksom i föregående inskrift, hvar för sig än *e*, än *n*; jf. R i st. f. R, N i st. f. N. — F är möjligen en alldeles tillfällig förändring af den vanliga f-runan F; jf. dock ofvan under 1. — k öfverensstämmer med denna runas form hos Bure, Ihre och Liljegren, T för *t* med Ihres och Liljegrens uppgifter. — N † synes vara en tillfällig förändring af en k-typ N; Bure har nämligen för *c* runan N och dessutom för *x* tecknet N' (dvs. k + s!); hos Ihre och Liljegren uppträder N såsom tecken för *x*.

Ej håller om de här uppträdande ordformerna är mycket att säga. Som hypersvecismer uppfattas väl enklast formerna *eligat*, *varder* och *tilkomer*; tydligen bör V X R B R läsas *varder*, hvarvid antingen † betyder *de* eller R *er*. — Formen *nam* är egendomlig, då i nuv. älfd. och, så vidt jag vet, i dalmålet öfverhufvudtaget former utan slutljudande *n* ej förekomma. — Inskriften, som endast är helt lätt ristad med knifspetsen, bär flera spår af att vara hastigt hopkommen, så t. ex. T I T I, T I I I, B R Ö D och framför allt I R T I T V I R X; med formen *vila* kan jämföras älfd. *v̥z̥t̥a* m. "vilja", dat. ack. *v̥z̥t̥a*. — I Ψ † I T motsvarar närmast älfd. *z̥m̥z̥l̥n*, † beror kanske på inflytande från ändelsen i dat. *z̥m̥b̥z̥m̥*.

Inskriften lyder alltså: *fader vår somm äst i [imb]lvm eligat varder titi nam tilkomer tiis rike sktinvila såsom i imäln så c på iorden vårt dag[liga] bröd gif os i dag c förlåt os våra...*

¹ Här äro några runor utplånade.

5. Några mindre runinskrifter.

a. Inskrift, ristad i *en* rad på en stock i den ofvannämnda Prästbodens östra vägg:

1PŸiTŸŸi&I#R&BNI&KIX&NINIDRIIŸŸ†

Som det ej lyckats mig att fullständigt tolka denna inskrift, får jag hänvisa till prof. Noreens tolkning af densamma.

b. Tre runskrifna data, djupt och tydligt ristade med stora runor på samma stock som nr 4:

1726 Ÿ DŸ† 28 iVLiVS

1724 DŸ† 9 iNŸi

1726 DŸ† : 20 : iNŸiNS

c. Runskrifvet datum på en kölbod, belägen ungefär $\frac{1}{4}$ mil väster om Hållstugan:

MDCC

: DŸ† : XXI : iNŸiNI

d. Runinskrift på ett eldhus i fäbodstället Gessibodarna, beläget ungefär $\frac{1}{2}$ mil väster om Hållstugan; skriften är ristad på yttersidan af en stock alldeles ofvanför dörren; på dörren finnes årtalet 1708.

ŸvD : Bv†R† : T†T† : XvI

Anmärkas bör, att *B* står för *be* och att *XvI* är älfä. *aus* "hus". Inskriften lyder alltså: *gud beuara täta aus*.

6. Runinskrift på en s. k. kassticka,¹ tillhörande hemmansägaren Trapp Lars Nilsson i Åsen. På ena sidan finnas initi-

¹ På dylika upphängdes täcket i vaggan, för att barnet ej skulle kväfas.

alerna BLD och årtalet 1790, på den andra följande runinskrift, skrifven på svenskt riksspråk, men med dalska runor:

YIT:KROTχ: ÅR:BIWFR LIÞ: O: IIV:

TÞTAK: TÞIR: ÞÅ: IÅVRV: IKiÄT Ø:

ÅR LIÞ: ÅØT: ILIIT: IDTXI: YÅ: IÅ:

IKXL: DOC: KROTχT: TIT: TÅIT: T* I X F:

TMRIT: DIORDI: *WXRI: IW* R* IT: TV:

FÄR: IPORDI: *FR: LFTTX: YÄDXT: YIK

Hvad beträffar de här använda runtyperna, finnes föga att anmärka; inskriften, som ju är bland de yngsta kända, företer flera oursprungliga drag; så brukas typer som Å och Ä, L användes i st. f. det äldre ʀ, T i st. f. ʀ, V W i st. f. ʀ, etc. Men å andra sidan märkas ett par drag, som äro öfverraskande i en så sen inskrift: skrifvaren skiljer noga på ʀ och ʀ, och som tecken för *h*, å användes *, hvilken typ uppträder endast hos Bureus, under det att Ihre och Liljegren ha *.

Som tecken för *ö* användes Ä; detta sammanhänger kanske med att rspr. *ö*, som uppkommit ur äldre *ey*, i älf. motsvaras af *ä* (*a*), alltså är *asa* = "ösa", *blata* = "blöta", *ara* = "öra"; man invänder, att rspr. *ö* dock väl i de flesta fall motsvaras af älf. *ö*; men detta är ej fallet, ty rspr. *ö* motsvaras dels ofta af älf. *y*, alltså *fyasa* = "fösa", *yfna* = "höna", dels i ett stort antal ord af älf. *o*, alltså *ost* = "öster", *dov* = "döf"; älf. *o*, motsvarande rspr. *ö*, förekommer öfverhufvudtaget endast i en del ord, som synas vara rätt nya lånord, så *bröd* = "bröd", *bol* = "böla", *mörkned* = "mörkret" m. fl.

Skrifvaren kan alltså ha tänkt: då vi i en mängd ord ha *ä*, har riksspråket *ö*; om jag alltså skrifer t. ex. F Ä R, bör det läsas "för".

I ordet iḍt×l användes den egendomliga typen ḍ såsom tecken för *y*. Bureus har intet tecken för detta ljud, Ihre och Liljegren ha *ʏ*; men dessutom har Ihre också en typ ḥ, som väl är identisk med den, som återfinnes här.

I några ord förekommer den egendomligheten, att *namnet* på en runa skrives i stället för själfva runan; så i T†tAK = "tänk", beroende på att k-typen i Älf dalen kallas *ek*; vidare i T†AR = "där", i ÅVRV = "ehuru" (*h*-typen kallas nämligen *å*) m. fl.

Vidare bör anmärkas, med anledning af det här uppträdande DiORDI, *dzuørdæ* = "gjorde" förekommer i gamla visor, sjungna på en blandning af älf d. och rspr. —

Inskriften läses alltså: *min krona är besvärlig o iesu tän(e)k tä(e)r på ehuru skiön o härlig hon eliest synas må så skal doc(k) kronan tin then the af törne diorde hvars svårhet tu för sporde här lätta mödan min.*

III.

AF

ADOLF NOREEN.

1. Den 22 nov. 1904 erhöj jag från pastorsadjunkten G. A. Johansson i Falun mig tillsänd en kopia af en runskrift, som "på 1860-talet" upptäckts af storskifteslandtmätaren P. J. R. Vesterberg uti den s. k. Prästlogens bod — förmodligen densamma som den af Levander ofvan s. 76 ff. omnämnda Prästboden — i Älf dalens socken. Jag fann snart, att denna kopia måste vara mycket felaktig. Vid transskription af runorna till latinskt alfabet erhöj man nämligen följande text, däri jag

medelst underprickning utmärker till sitt ljudvärde ovissa runor och medelst *x* återger alldeles gåtfulla tecken:

rif. at : iar. ixie. iaxnar :
 imorru : når (när?) : iar uaxnar :
 tin : itura : almaxand : iom
 miriala : dar : bikkdar : ox
 lidiarar : umiider : iliifix :
 eni : land :

Det som här genast frapperade var mängden af *r* och *i*, under det att *g* och *s* alldeles saknades. Förklaringen härpå måste naturligtvis sökas i den omständigheten, att *r* och *g*, respektive *i* och *s* i dalsk runskrift äro hvarandra så lika, att de lätteligen kunnat af en icke-fackman förblandas. Genom att på lämpliga ställen utbyta *r* mot *g* och *i* mot *s* fann jag snart, att jag hade för mig gamla psalmbokens nr 375 strof 9 (= nya psalmboken 442,9). För att nu kunna om möjligt ytterligare verifiera min upptäckt tillskref jag pastor Johansson för att få veta, om jag verkligen erhållit Vesterbergs originaluppteckning; hvarom icke anhöll jag att få se densamma. Härpå erhöll jag den 4 dec. från pastor J. ett nytt bref, innehållande dels den här nedan troget återgifna Vesterbergska originaluppteckningen, dels en skrivelse från dess nuvarande ägare herr E. A. Klingwall, Korsgården, Falun, däri bl. a. följande upplysningar lämnades:

Vesterberg tjänstgjorde i Dalarna 1869—85. Då han en gång öfvernattade i Prästlogens bod, upptäckte han ofvanför dörren den ifrågavarande inskriften och afkopierade den genast. Kopian skänkte han åt storskifteslandtmätaren B. H. Klingwall, som i sin tur öfverlät den till sin son, den nuvarande innehafvaren. Den äldre Klingwall ville minnas, att Vesterberg uppgifvit, det Prästlogens bod låge strax invid Transtrands sockens rå.

Originaluppteckningen visade sig nu hafva följande utseende:

RIF. 11 : 1TR. 1211. 1TR1TR:
 1YΦRRH : 1TR : 1TR : 1TR1TR
 11H : 1TR1TR : 1TR1TR1TRD : 1ΦY
 Y1R1TR1TR : DTR : B1TYDTR : ΦY
 11D1TR1TR : 1TY1D1TR : 1TR11TR1TR:
 1TR1 : 1TR1TRD : — L. L. S. M. L. D.
 1706.

Detta är att transskribera på följande sätt, hvarvid otydliga eller skadade runor utmärkas medelst underprickning:

gif. at : iag. ikie. saknar :
 imorgu : när : iag : uaknar
 tin : stura : almaksand : som
 migiala : dag : bskydar : oc
 lidsagar : umsider : inilifs :
 ens : land : — L[ars] L[ars] S[on] M[arit] L[ars] D[ot-
 ter] 1706.

För jämförelsens skull tillsätter jag G. Ps. 375, 9:

Gif at jagh icke saknar,
 I morgon när jagh waknar,
 Tin starcka allmachts hand,
 Som migh i alla dagar
 Beskyddar och ledsagar
 Omsider in i lifsens land.

Rörande de särskilda runtecknen är att anmärka följande:

b, f, g, l, m, o, r, t och *ä* ha den form, som tillkommer dem i alla eller åtminstone de flesta hittills upptäckta dalska runinskrifterna och runalfabeten — i denna stund uppgående till ej mindre än 27 mot 5 år 1903 — hvarför jag här förbi-går dem, hänvisande till tabellen vid s. 90, 91.

a har den ålderdomliga form, som också träffas hos Bure,

på Lillhärdaalsstolen och runstafven (se s. 86 nedan), i inskriften från Storbrot, den nedan (s. 86 ff.) tolkade från Prästboden samt på Åsen-skålen.

c har en form, som i det närmaste öfverensstämmer med Bures tecken för denna runa. Då skålen från Åsen har ζ i ordet *october* samt \mathfrak{h} i ordet *oc*, hvilka ord äfven annars ofta uppträda skrifna med *c* eller *c*-runa, under det att samma inskrift använder vanlig *k*-runa (\mathfrak{P}) i orden *skålen* och *Sleskian*, så anser jag i motsats mot Levander (ofvan s. 70 och 72), att de båda förra typerna böra — liksom den i här förevarande inskrift uppträdande typen — uppfattas såsom afarter af Bures *c*-runa, icke af den nyssnämnda vanliga *k*-runan.

d har utom den vanliga typen en gång — i ordet *umsider* — den från Lillhärdaalsstolen kända biformen.

e har den från Bure, Baltzar-inskriften af 1750 och Lillhärdaals-hyveln (se s. 89 nedan) kända formen med helt nedlöpande bistaf. Ihre-Götlins typ intar en mellanställning mellan denna och den i öfriga inskrifter vanligaste.

i har den form utan prick, som uppges af Bure och Liljegren samt förekommer i de flesta äldre inskrifter, nämligen icke blott här utan ock på Orsblecks-loftet och runstafven samt troligen Draggå-furan (se nedan s. 90 f.), hvarförutom den visar sig i några yngre inskrifter, nämligen dels alternativt i den nedan tolkade Prästbods-inskriften, dels ensamt rådande i den yngre inskriften från Mångsbodarna och på Lillhärdaals-hyveln.

k har att uppvisa två väsentligen olika former. Den ursprungliga och ännu i åtskilliga dalska inskrifter — utom här äfven hos Bure, på Orsblecks-loftet och refstickorna från Åsen — förekommande typen \mathfrak{V} träffas här endast en gång, nämligen i ordet *b skydar*. Däremot har runan tre gånger utseendet \mathfrak{r} hvarifrån den en fjärde gång — i *ikie* — uppträdande typen endast obetydligt afviker. Utom här träffas denna typ blott i den af Levander ofvan s. 77 tolkade Prästbods-inskriften, där den två gånger är alldeles lik den här normala, en tredje gång — i *rike* — har en obetydligt afvikande form. I motsats mot Le-

vander förmodar jag, att den är en modifikation af den på runstafven, den nedan tolkade Prästbodsinskriften, Åsen-boden och Åsen-skålen förekommande *k*-typen *P*, icke af Bures *c*-runa; detta emedan här ifrågavarande typ icke uppträder i sådana ord, som pläga stafvas med *c*.

n förekommer här i minst två tydligt skilda former. Den vanliga typen är *ᵏ* eller *ᵑ* — huruvida bistafven är rät eller krökt är stundom svårt att afgöra — som stämmer med den af Bure, Ihre-Götlin och Liljegren uppgifna runtypen samt anträffats utom här äfven i den nedan behandlade Prästbodsinskriften och Baltzar-inskriften af 1750 samt kanske på Draggåfuran. Det ålderdomliga och för denna inskrift alldeles egendomliga *ᵑ* anträffas en gång, nämligen i *när*; det i de flesta dalska inskrifterna brukade *ᵑ* möjligen i *almaksand*. Huruvida den i *inilifs* förekommande typen är att restituera till *ᵑ* eller *ᵑ*, är ovisst, ehuru det sednare förefaller något sannolikare.

s har nio gånger den i de flesta dalska inskrifterna gängse formen *l*, d. v. s. den är alldeles lik här ifrågavarande inskrifts *i*-runa, hvilken såsom ofvan nämnts saknar prick. En enda gång — i *inilifs* — träffas det för vår inskrift egendomliga *ᵑ*, som, såvida ej felskrifning eller -läsning föreligger, torde ha en motsvarighet i Draggåfurans *ᵑ* och skånelagens runhandskrifts *ᵑ* såsom tecken för *z* m. fl. medeltida varianter af *s*-runan.

u har en gång — i *morgu* — en för denna inskrift egendomlig form, i det att bistafven utgår något nedom hufvudstafvens topp. För öfrigt har det den i runskrift i allmänhet och äfven i dalsk sådan normala formen.

y, som i dalska inskrifter är ytterst sällsynt, har här (i *bskydar*) en form, som ju kan bero på ungt lån från latinska alfabetet, men likaväl vara en modifikation af Ihre-Götlins *ᵑ*, Liljegrens *ᵑ* eller Åsen-bodens *ᵑ*, som jag i likhet med Levander (s. 76 ofvan) anser ha ljudvärdet *y*. En tredje form af *y*-runan förmodar jag föreligga i Åsen-skålens *ᵑ*, som jag icke med Levander (s. 70 ofvan) kan tro vara en omändring af Bures *ö*-typ *ᵑ*, utan fastmera af den medeltida *y*-runan *ᵑ* eller väl

snarast en förenkling af dennas biform \mathfrak{D} . Om en fjärde form, uppträdande på Lillhärds-hyfveln, se nedan s. 90.

Om inskriftens språkformer må följande anmärkas.

ikie afser möjligen att ange det äldalska uttalet *ittje* för *icke*.

imorgu återger noggrant äldalsmålets nuvarande uttal af detta adverb (se min *Ordlista öfver dalmålet*, s. 127 not 11).

stura — som träd i stället för psalmbokens *starcka* — stämmer med äldalsmålets *stur* för *stor*.

almaksand, d. v. s. *allmak(t)s(h)and*, har förlorat *t* mellan *k* och *s* samt naturligtvis sitt *h* på vanligt dalskt vis.

dag synes vara förkortadt skrifsätt för *dagar*.

I *bskydar*, d. v. s. *beskyddar*, har *b* ljudvärdet *be*, liksom då det fungerar som bokstafsnamn. Samma princip tillämpas i *b(e)vvara* uti inskriften från Gessibodarna och rörande andra bokstäfver i *t(ä)n* och *sept(ä)mb(ä)r* uti den äldre inskriften från Mångsbodarna, *vard(ä)r* uti den af Levander ofvan s. 76 ff. tolkade Prästbods-inskriften, *yfu(ä)l* på Lillhärds-hyfveln, kanske i Draggå-furans inskrift samt framför allt i den nedan tolkade Prästbods-inskriften (se särskildt s. 88).

Skrifningen *lidsagar* för *ledsagar* kan jag ej säkert förklara.

umsider stämmer med det äldalska *um*, *umkring*, *umring*, *umstad* för *om* o. s. v. (se min *Ordlista*, s. 140 och 204).

Hvarför *inilifs*, d. v. s. *in lifs*, och *ens* skilts åt genom ett skiljetecken, kan jag ej förklara.

Själftva den ursprungliga inskriften synes numera vara gången förlorad. Säkert är detta, ifall, såsom jag redan ofvan förmodat, "Prästlogens bod, väster om Hållstugan" är identisk med den af Levander sommaren 1905 undersökta "Prästboden, ungefär $\frac{1}{2}$ mil nordväst om Hållstugan". Ty i denna bod voro då alla partier ofvan dörren, där enligt Vesterbergs uppgift inskriften fanns, försvunna.

2. Från hr E. A. Klingwall erhöll jag den 4 dec. 1904 mig tillsänd en kopia af tvenne dalska runinskrifter, befintliga i kanten

slutande användes i inskriften från "Prästlogens bod", hvarmed väl den här ifrågavarande Prästboden afses (jfr ofvan s. 80 o. 85); jfr ofvan s. 82 f. Den förra formen har runan 20, den sednare runan 32.

g visar som nr 9 och 12 den vanliga formen, som nr 21 en därifrån föga afvikande, hvilken finnes äfven i Baltzar-inskriften af 1750 samt väsentligen lika på Orsblecksloftet. Däremot företer nr 14 en för nu ifrågavarande inskrift egendomlig form \mathfrak{G} , om hvars *g*-valör dock intet tvifvel synes mig kunna råda.

i uppträder såsom nr 4, 8, 19 och 23 i sin vanliga prickade form. Då emellertid — fränsetd runstafvens gyllental nr 9 — icke blott Bure och Liljegren, inskrifterna från Orsbleck och Mångsbodarna 1738 samt Lillhärddals-hyfvelns och väl äfven Draggå-furans hafva oprickad *i*-runa, utan vi äfven ofvan s. 83 sett exempel på en inskrift — den i "Prästlogens bod" — i hvilken *i*- och *s*-runorna alldeles sammanfallit därigenom, att den förra runan, vare sig i följd af oaktsamhet eller afsiktligt, förlorat sin prick, så kunna vi med skäl misstänka, att i de outtalbara förbindelserna *skm* (runorna 1—3) och *lsdrs* (r. 24—28) ett oprickadt *i* döljer sig under den skenbara *s*-runan. Såsom vi nedan skola se, skaffar också en dylik uppfattning af runan oss en god mening med det hela.

n har den form, som ofvan s. 84 påvisats från flera inskrifter o. d.

r har både som nr 13 och 27 den från det vanliga utseendet något afvikande form \mathfrak{R} , som förut anträffats blott på Lillhärddals-stolen.

t har den mindre vanliga form \mathfrak{T} , som för öfrigt träffats blott i den af Levander ofvan s. 77 tolkade inskriften från samma ställe, inskrifterna från Gessibodarna och Baltzar 1768 samt såsom alternativ hos Ihre-Götlin och Liljegren.

u har såsom nr 22 den vanliga formen, men såsom nr 15 en för öfrigt icke anträffad form med bistafven icke helt nedlöpande, detta möjligen blott beroende på felskrifning. Att emellertid äfven här ett *u* åsyftas, framgår otvetydigt af sammanhanget.

Runorna *d, e, k, l, m, o, p, s* och *ä* uppvisa de i dalska runinskrifter vanligaste formerna.

Genom det ofvan motiverade insättandet af *i* för *s* på tre ställen ha vi visserligen aflägsnat ett par outtalbara konsonantförbindelser, men ännu återstå tvenne dylika, nämligen *tlm* (r. 5—7) och *grg* (r. 12—14). Båda kunna emellertid undandrödjas genom att vi låta gruppens första eller kanske snarare andra konsonant få samma ljudvärde, som då den tjänstgör som bokstafsnamn, alltså genom anlåtande af samma princip, som vi funnit tillämpas i de ofvan s. 85 nämnda inskrifterna. Berättigandet af detta förfaringssätt visar sig genast i och genom de tillfredsställande språkformer, som på så sätt uppkomma. Om vi slutligen låta äfven runorna 2 (*k*) och 27 (*r*) — eller möjligen 26 (*d*) — få sina bokstafsnamns-värden, så erhålla vi en transkription af följande väsentligen ändrade lydelse:

ik(ä)mit(ä)lmigsäg(ä)rgusoniaguilid(ä)rielpa,

d. v. s. I kommi täl mig, sägar Gu(d)s son, jag vill idär (h)jälpa.

Språkformerna äro högsvenska, möjligen med undantag af *kommi*, som väl i fråga om sin ändelse påverkats af älfsdalsmålets *kumid* (och orsamålets *kumi*), samt *idär*, som ännu i älfdalsmålet (Bonäs-varieteteten) har denna form jämte vanligare *id* (se min *Ordlista*, s. 88). Konjunktiven *I kommi* utan *-n* har talrika motsvarigheter i äldre nysvenska, t. ex. *I gifue* i *Tisbe*, *I ville* hos Gustaf II Adolf (se Noreen-Meyer, *Valda stycken*, s. 47 rad 25 och s. 97 r. 33 och 36). En motsvarighet till *täl* för *till* råkas ju redan i fsv. *tel* (se min *Altschwe-dische grammatik*, § 115 anm. 1), och formen fortlevver bl. a. i älfdalsmålets *tä* jämte *til*.

Inskriften förskrifver sig säkerligen från förra hälften af 1700-talet.

4. Af de många nyupptäckta dalska runinskrifterna framgår till full evidens, att runan \ddot{a} har ljudvärdet *ä*, och att detta således bör antagas både för Lillhärddals-stolen (se Levander

ofvan s. 73) och Orsblecks-loftet (se Boëthius i *Sv. Fornminnesföreningens Tidskrift* XII, 223 och ofvan s. 66). På det sednare bör således läsas: *ierk ulsun an afer gort lofted 1635 ierk ärdesu afer gort lof*... men Boëthius ofvan s. 67 finner dock "ordet" *ärdesu* "icke lättare att förstå" än det förut antagna *årdesu*.

Vi ha emellertid här nog icke att göra med ett ord *ärdesu*, utan med de tre orden *är de su*. Det hittills obegripna *su* anser jag vara det nuvarande orsamålets *sö*, uttaladt med ett mycket öppet *ö*-ljud, älddalsmålets *so* med "europeiskt" slutet *o*-ljud, fsv. *s(w)o* jämte *s(w)a* "så", hvilket ord i dalmål fungerar som normalt relativpronomen i stället för riksspråkets *som*. Inskriften betyder alltså: Erik Olsson han hafver gjort loftet 1635. Erik är de(t) som hafver gjort lof..

5. Den 20 november mottog jag från den om Norrlands utforskande så högt förtjänte komminister Erik Modin i Multrå en kopia af en inskrift, funnen "i en enskild persons samling af gamla allmogeföremål från Härjedalen" och befintlig å en "härfskafthyfvel från Lillhärjeds kyrkoby", således samma ort från hvilken den 1894 upptäckta och i *Sv. Fornminnesföreningens Tidskrift* X, 30 ff. af Sophus Bugge tolkade stol-inskriften förskrifver sig.

Inskriftens utseende är följande:

EES 8)759
 11 R UKNL

Detta läser jag på följande sätt:

E E S ^(bomärke)1759 — eiär yfu(ä)l.

d. v. s. E[rik] E[rs]S[on] ^(bomärke)1759 äger hyfvel[n].

Om runorna är att märka:

e har den ofvan s. 83 omnämnda formen.

l har den, blott från Ihre-Götlin och Liljegren samt inskriften från Mångsbodarna af 1738 kända formen, som väl beror på lån från latinska alfabetet i sen tid. Runan har här samma ljudvärde (*äl*) som såsom bokstafsnamn; jfr ofvan s. 85 och 88.

y har en för öfrigt icke anträffad form, som närmast öfverensstämmer med det från Ihre-Götlin kända *y*-tecknet *ŷ*.

Språket är, såsom vi finna, norskt, hvilket ej kan förvåna i fråga om en inskrift från detta fordom norska landskap. Presens "äger" heter nämligen i Lillhärdal icke *eiär* (no. *eier*) utan *eg*, se Jessen i (norsk) *Historisk Tidskrift* III, 14.

Att *h*- i hyfvel saknas, röjer måhända, att inskriften härrör från en dalsk skriftlärd; ty i Lillhärdal är *h*-ljudet bevaradt liksom ju ock i norskan.

6. Till sist må här erinras om en runinskrift, som, ehuru den är den tidigast upptäckta och tidigast publicerade bland alla dalska inskrifter, dock ännu är otolkad, ja väl aldrig ens gjorts till föremål för något tolkningsförsök. Och man kan sannernligen icke undra därpå, eftersom nästan hvarje runa däri erbjuder sina särskilda svårigheter. Den har framdragits i ljust af C. G. Kröningssvärd, som i sitt *Diplomatarium dalekarlicum*, Supplement s. 49 meddelar följande:

"Då Lands-Domaren i Dalarne, häradshöfdingen Albrecht Hansson, den 23 Sept. 1615 höll en häradssyn i en tvist emellan Rättviks socknemän, å ena, samt Mora och Orsa socknemän, å andra sidan, angående rätter råskillnad emellan desse socknars skogsmark, anmärktes vid det så kallade Draggå-röset, der Syne-Rätten hade sammanträde, en gammal stamtorr fura, af mindre vanligt omfång, hvaruti flere bokstäfver funnos inskurva. Bemålde Häradshöfding, hvilken fann desamma vara besynnerliga, och att de flesta mera liknade Runor än tidens skrift-bokstäfver, aftecknade dem då i sin medhafvande Dombok för nyssnämnde år, der de ännu äro åskådliga och alldeles

Kronologiskt ordnad tabell öfver dalrunornas olika former.

	Bure 1599	Lillhär- dalsstolen. omkr. 1600	Orsbiecks- loftet 1635 (slutet)	Mångs bodarna 1669	Runstaiven 1600-1700 (gyllental)	Häll- stuga- 1700	Prästlo- gens bod 1706	Stor- brot 1706	Gessi- bodarna 1708	Ven- jan skäl- len 1712	Präst- boden 1724	Präst- boden 1726	Präst- boden 1726	Präst- boden	Präst- boden	Åsen- boden 1726	Mångs bodarna 1738	Åsen- skålen 1749	Baltzar 1750	Lill- här- dals- hyf- veln 1759	Balt- zar 1768	Balt- zar	Ihre- Göttlin 1773	Kas- sticka 1790	Ref- stickorna 1795	Liljegren. (1832)	
a	†	†	X X		† †		†	†	† X					X	X †	X	X	†	X		X X	X	X	X	X	X	
b	B			B	B				B	B				b		B	B	B	B				B	B	B	B	
c	h					h								C		C		h s					C	C		C	
d	D	D †	D		D D	D D	D D	D D	D	D	D D	D D	D D	D † †	D	D	D	D P	D P				†	DD D	D † P	†	
e	†	†	† †	†	†	†	†	†		†	†	†	†	† † h	†	† †	†	†	† †	† †	† †	†	†	†	†	†	
f	ƒ	ƒ	ƒ		ƒ		ƒ			ƒ				ƒ ƒ		ƒ		ƒ ƒ	ƒ ƒ	ƒ ƒ	ƒ ƒ	ƒ ƒ	ƒ ƒ	ƒ	ƒ ƒ	ƒ ƒ	
g	g	g	g				g		g					g	g † †	g		g	g † †	g		g	g	g	g	g	
h	*	*			*												*						*	*ÅÅ		*	
i	i	i	i		i	i	i	ii		i	i	i	i	i	i	i	i	i	i	i	i	i	i †	ii	i	i	
k	ƒ		ƒ ƒ		ƒ		ƒ † †							ƒ n	ƒ	ƒ	ƒ	ƒ	ƒ				K †	K	ƒ	ƒ	
l	l	l	l		l	l	l			l	l	l	l	l	l	l	L	l	l	L			L	LL	l	L	
m	ƒ			ƒ	ƒ	ƒ	ƒ		ƒ					M ƒ	ƒ	ƒ			ƒ ƒ			ƒ	ƒ ƒ	ƒ	ƒ	ƒ	
n	h	†	†	†	†	†	† h †	†		†	†	†	†	† †	h	† †	†	†	h †			†	h	† h	†	h	
o	φ	φ φ	† φ † †		†	φ								φ	φ	φ		φ 0	0				φ	φ	0 ⊕	φ	φ
p	ƒ			ƒ										ƒ	ƒ		ƒ						ƒ P	P	P P	ƒ	
q	q																									C	
r	R	R	R R	R R	R	R	R	R	R	R				R R	R	R	R	R	R	R	R	R	R	R	R	R	
s	s	s	s	s	s	s	s	s	s	s				s	s	s	s	s	s	s	s	s	s	s	s	s	
t	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†				†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	
u	u	u	u		u	u	u	v		u	u	u	u	u	v	u	u	u	u	u	u	u	u	v w	u	u	
x	h																						h			h	
y						ƒ										ƒ	†			ƒ			ƒ ƒ †	ƒ		ƒ	
z																							ƒ			ƒ	
å	†						*							*		*	*	*	*	*	*	*	*	ÅÅÅ*	*	*	
ä	†	†	†			†	†							†	†	†			† †	† †	† †	† †	†	†	†	†	
ö	h													ö		Ö							Ö	Ä	Ö	Ö	

sådana, som de här nedan blifvit, medelst stentryck, afbildade“.

X R X R N N T P Y A H L I T R 1 1 R Y

Kröningssvärdshärf på följande "upplysningar" rörande "Dalrunor" förbigår jag, enär de dels icke äro fullt riktiga, dels numera öfverflödiga. Till sist meddelas namnen å de personer, som vid tvister rörande samma rågång dels 1438, dels 1442 voro synemän, samt uppgift på de 13 rör och råmärken, som vid det förra af dessa tillfällen synades och gillades. Då denna sistnämnda uppgift möjligen kan vara af betydelse för en eventuell framtida tolkning af inskriften, hitsätter jag de ifrågavarande ortnamnen, så lydande:

"Halgharenaberg, Delafors, Limiskär, Monilla-tjerna, Gardhsloga (eller Gardhskoga), Snegemyrobrunn (Swegemyroberg), Ytkostok, Ytkoberg, Aermot, Öndzskær, Sylghsjö (Silghis-sjö n. v. sjön Siljan), Tallenæs (Tellanäs) och Lemaflenaberg, som sannolikt var änderå för den omtvistade Rågängen."

Jag underlåter för tillfället att meddela de ännu delvis ofullgångna tolkningsförsök — olyckligtvis två vidt åtskilda — jag i fråga om denna inskrift åstadkommit, enär jag nu närmast blott velat rikta medforskarens uppmärksamhet på en hittills förbisedd inskrift, som i flera års tid satt mig myror i hufvudet. Dock må, enär det möjligen kan lända andra uttolkare till gagn, redan här påpekas: dels att *tulf* "tolf" otvunget kan läsas ut ur runorna 6—8, och att råmärkena frånsedt änderået voro enligt hvad ofvan upplysts tolf; dels att runorna äro 19, alltså lika många som gyllentalen, och att åtminstone de tre sista runorna, därest de, såsom ju ytterst rimligt är, äro *ork*, fullkomligt stämma med "futhorkens" ordningssföljd, liksom de ock i form fullkomligt täcka de motsvarande gyllentals-runorna å den ofvan s. 86 behandlade dalska runstafven, under det att ingen verklig inskrift med dalrunor har att uppvisa en sådan typ som den här såsom nr 3 från slutet uppräddande.